

Bisbe Ramon Barberà i Boada

ESCRITOR DE LITERATURA D'EDIFICACIÓ
PER A INFANTS DEL XIX

Encara que va escriure força i va publicar diversos llibres, Ramon Barberà i Boada no ha passat a la història com a escriptor, sinó com a bisbe. La raó és que els seus textos no tenen vocació literària —i si la tenen no l'assoleixen— i se subordinen a una pretensió pedagògico-religiosa. Nascut a Alcover el 1847 i elevat a bisbe el 1907, de ben jove va col·laborar en la premsa i es van fer famosos els seus himnes de caràcter conservador durant la revolució de setembre de 1868, tals com els titulats *La patria infortunada* i *El alma arrepentida*. Entre els seus llibres cal destacar els *Diàlogos catequístics*, las *Cartas pastorales*, *Il piccolo peregrino*, que va ser traduït a altres llengües, i les dues obres motiu de l'estudi que publiquem: *El Corazón de María en un rincón del globo* i *El Corazón de Jesús al alcance de los niños*, de les quals es van fer diverses edicions. Aquestes obres han estat estudiades per Jordi Roca i Girona, llicenciat en Geografia i Història i ex-director del nostre Butlletí. Jordi Girona, que ha realitzat diversos treballs sobre Alcover (un sobre l'ermita del Remei i un altre sobre l'Hospital dels Pobres), va entrar en contacte amb el tema de la literatura edificant en la seva tesi de llicenciatura, llegida enguany.

L'article és una anàlisi de dos relats escrits pel bisbe Ramon Barberà i Boada sota els títols de *El corazón de Jesús al alcance de los niños* i *El corazón de María en un rinconcito del globo*, publicats en un mateix volum de 188 pàgines, a Tarragona, per la impremta de Puigrubí i Arís l'any 1879 i prologats per D. Luis Felipe Ortiz, degà de la catedral de Lleó.

DOS RELATS I UN ÚNIC MISSATGE

Les diferències observables en les dues narracions del bisbe Barberà són fonamentalment de caràcter superficial i obeeixen bàsicament al distint enunciat del seu títol: l'un, dedicat al cor de Jesús; l'altre, al cor de Maria. La primera de les dues narracions comprèn un total de 67 pàgines i la segona, més extensa, en té 119. La localització escènica d'ambdós relats ofereix, també, algunes diferències: mentre que l'acció del relat referit al cor de Jesús transcorre en una cambra d'un edifici de ciutat, amb la imatge del Sagrat Cor com a element decoratiu preeminent i amb tres únics personatges —dos germans (nena i nen) i la seva mare—, la referida al cor de Maria té com a decorat una vall i una ermita fàcilment identificables amb la vall del riu Glorieta i l'ermita del Remei d'Alcover i compta com a protagonistes amb la figura d'un capellà, l'ermitana, diferents personatges infantils i, episòdicament, la pròpia gent del poble veí de l'ermita. L'argument que caracteritza els dos textos és purament funcional, tòpic, simple i secundari. Funcional perquè està al servei exclusiu del missatge catequístic que traspua per ambdós relats i que representa l'objectiu prioritari d'aquests; tòpic i simple perquè pel que fa al primer dels relats, a través de diferents quadres sense cap mena de fil argumental continuat, l'acció sol iniciar-se a propòsit d'un interrogant que la imatge del Sagrat Cor ha suscitat en els dos protagonistes infantils, fet que propicia l'aparició de la mare tot assumint i desenvolupant el paper de catequista, mentre que en la segona narració, tot i que subjau com a tema de fons la celebració de la festa del cor de Maria a l'ermita, amb una certa successió de jornades i actes específics, la festivitat en si no ultrapassa el caràcter d'element secundari a l'interior de la narració, sense assolir cap mena de protagonisme, el qual és reservat en tot moment a les converses edificants mantingudes pel sacerdot amb el conjunt de protagonistes infantils; secundari per la seva pròpia funcionalitat, al servei en tot moment d'un discurs doctrinal construït, en el cas del relat del cor de Jesús, sobre la base d'episodis de la vida de Jesús, ja siguin reals, és a dir, extrets del Nou Testament, o inventats o apòcrifs, o vehiculat, en el text referit al cor de Maria, a través de la utilització de casos personals exemplars situats en el mateix marc de referència dels catecúmens —la vall del Glorieta— o de comparacions diverses (el cor de Maria similar a un rusc atapeït de la dolçor de la mel, a un estoig que conté la joia més preuada —òbviament Jesús—, ...); episodis, exemples i comparacions que apareixen inseparables de la corresponent moralitat. La finalitat pedagògica d'ambdós relats és, doncs, evident i prioritària, i no és exclusiva, en el bisbe Barberà, d'aquestes dues narracions, ja que a una altra obra del mateix

autor, *Diálogos Catequísticos* (1), s'aprecia una intenció similar duta a terme, així mateix, a través d'una tècnica metodològica utilitzada també en el cas del relat referit al cor de Jesús, és a dir, amb la mare detentant el rol d'especialista en l'adoctrinament dels seus fills (2), precisament en un període —el segle XIX— en què la dona, després d'haver estat responsabilitat del marit el vetllar pels bons costums d'aquesta durant els segles XVI i XVII, es converteix en emissària principal de l'Església (3). La mare ha d'assumir, en efecte, la responsabilitat d'adoctrinament dels seus infants, i a l'obra literària del bisbe Barberà aquesta funció li és explícitament prescrita, de manera especial a la narració referida al cor de Jesús. La mare hi apareix, així, com l'encarregada de fer resar els fills, d'ensenyar-los les oracions, d'instruir-los en la fe, tot reproduint el paper que els escriptors cristians li atorguen com a ideal màxim de realització personal: la seva circumscripció a la casa i el deure de l'educació cristiana dels fills. En el pròleg, el degà Luis Felipe Ortiz, en repassar els personatges protagonistes d'ambdós relats, ja presenta aquesta imatge estereotipada de la mare en referir-s'hi de la manera següent:

"Destácase junto á ellos la amable dignidad de su madre, tan discreta como tierna, gran conocedora, como todas, del corazón de los niños: ésta reúne la ventaja de sentir en el suyo el calor de los sublimes ardores del Corazón divino, en el cual su pensamiento ha meditado mucho, y cuyos misterios de amor hace entender á sus regalados hijos, llevándolos con sus revelaciones de sorpresa en sorpresa, hasta el dulce arrobamiento en que, con purísimo egoísmo de santa madre, se hace amar en el divino Corazón con un mismo amor por sus hijos" (p. VI).

Si la finalitat pedagògica es constitueix en una de les característiques més notables del llibre del bisbe Barberà i, en realitat, és present d'una manera sistemàtica a bona part del conjunt de la seva producció literària, el tema dels infants, protagonistes per excel·lència d'ambdós relats, esdevindrà també reincident en l'obra del bisbe alcoverenc, en aparèixer tractat, així mateix, a la seva narració *Il piccolo peregrino* (4). Però si de l'anàlisi dels dos títols que conformen el llibre que analitzem (*El corazón de Jesús al alcance de los niños* i *El corazón de María en un rinconcito del globo*) ja se'n desprenen el caràcter pedagògic i el protagonisme infantil, especialment inherents al primer dels dos títols, encara resta per observar-ne els dos veritables eixos temàtics a l'entorn dels quals es construeixen les dues històries: els cors respectius de Jesús i de la seva mare, Maria. Altre cop, el tema no és nou dins de l'obra del bisbe Barberà, essent així que ja en un poema juvenil, *El alma arrepentida a los purísimos corazones de Jesús y María*, l'esmentat bisbe escrivia, entre altres, les estrofes següents:

"(...) ¡Perdón!, Señor, implora
 Mi alma arrepentida.
 ¡Perdón! luz de mi vida,
 Divino Corazón.
 Recíbeme en el tuyo,
 ¡Oh Madre de esperanza!
 Refugio do no alcanza
 De Dios la indignación. (...)" (5)

I si la narració referida al cor de Jesús està, a resultes del títol, inevitablement associada al món dels infants, un àmbit, com hem assenyalat, freqüentat pel bisbe Barberà, el relat que presenta el cor de la verge Maria com a epicentre temàtic s'apareix igualment connectat amb una esfera de tractament especial en l'obra del prelat alcoverenc: el seu paisatge nadiu, en aquest cas la vall del riu Glorieta i l'ermita del Remei, referents inqüestionables del "rincconcito del globo" on se situa l'acció del cor de Maria. Val a dir, novament, que la presència d'un tema alcoverenc, i concretament el de la verge del Remei, en els escrits del doctor Ramon Barberà no és exclusiva d'aquest relat, ja que serà el propi bisbe Barberà el responsable de la lletra de l'anomenada "Cançó popular a la Verge del Remei", poema que musicaria el també alcoverenc F. X. Gelambí.

Sembla clar, de resultes del que hem vist, que tot i que la intenció darrera d'ambdós relats sigui substancialment la mateixa, l'escenografia que els acompanya és clarament diferent. Mentre que en la narració del cor de Jesús hom es mou en un espai sobri, tancat, en un decorat exempt de qualsevol tipus de protagonisme; en endinsar-se en la narració centrada sobre el cor de Maria, el paisatge es torna un element sempre present, una font de contínues digressions, un motiu d'inspiració i descripció; el relat, així, guanya ritme i color i permet endevinar, fins i tot, a través de les esclertes que possibilita la seva estructura menys rígida, un seguit de dades etnogràfiques referides, per exemple, a l'àmbit festiu-religiós o al del vestuari:

*"(...) tamboril y dulzaina habrá al anochecer (vigília de la festa del cor de Maria).
- Y danza de palillos (és de suposar que es refereix al ball de bastons), -añade otro-,
que mi hermano tiene ya el fandellin y los cascabeles.
- Y mañana música y sermon.
- Quién predica, ¿el Padre José?
- No, un Padre que dice la Sra. Jacinta que es el mejor predicador del Campo.
- Vámonos á la ermita, Pepe?
- No, que no empiezan la fiesta hasta la puesta del sol.
(...)
- ¿Y nos hemos de poner nuevos esta tarde? -pregunta uno mas pequeño-.
- No, tontico, hasta mañana que yo estreno una corbata que me ferió mi padre, ¡más bonita!.
- Y yo una blusa nueva, que ya esta no la llevaré más en domingo.
- Y yo unas alpargatas con cinco vueltas.
- Mira, Tanuco, quién baja por el cerro de la cueva.
- Es un danzante que lleva la camisa blanca y cintas coloradas en los brazos.
(...) y las mujeres con las capuchas del pais se encaminan á la ermita (...) Toda aquella gente hizo ademán de acercarse a él, quitándose los hombres su gorro catalan que sostenian verticalmente sobre su hombro derecho con cierto respeto mezclado de galantería" (pp. 73-77).*

En qualsevol cas, però, és cert que les diferències entre ambdós textos no passen de ser superficials i que el conjunt dels recursos utilitzats resta subordinat tothora a l'únic i principal objectiu edificant del relat; un objectiu que es construeix en base a una ben determinada percepció dialèctica de la realitat i que s'adreça prioritàriament als infants.

LA CIUTAT VERSUS EL CAMP: UNA CONCEPCIÓ DE LA REALITAT

Els dos paisatges diferents i contraposats que acompanyen els dos relats del bisbe Barberà —la ciutat en el relat del cor de Jesús i el camp en el del cor de Maria— esdevenen, així mateix, el símbol corresponent dels dos grans principis rectors de la conducta humana d'acord amb la filosofia cristiana: el mal i el bé. En aquest sentit, l'obra del doctor Barberà recull, d'alguna manera, la tensió pròpia de la seva època entre una Catalunya industrial i urbana —Barcelona, bàsicament— i una Catalunya de caràcter rural que ja havia assenyalat i analitzat Jaume Balmes i que un altre escriptor català i religiós com és ara Torras i Bages havia utilitzat per a dissenyar el model de la Catalunya autèntica i veritable que més endavant inspiraria a Prat de la Riba (6). La ciutat, sinònim de progrés i modernitat (7), no pot sinó oposar-se naturalment al propi missatge espiritual:

"Y ¿quién tiene paciencia para observar el cuadro, soso por demás, que pueden ofrecer dos niños á quienes su mamá se empeña en enseñar cosas tan añejas como las delicadezas del Corazon de Jesús; cuando por el balcon de la misma sala penetra el ruido del mundo moderno que se agita, se atropella y triunfa en la calle, una de las más concurridas de la populosa B.?" (p. 3).

I és que, en el fons, la perillositat intrínseca de la ciutat, segons que és percebuda en el text del bisbe Barberà, no prové sinó de la consideració que hom en fa com a nucli dinàmic, generador d'ofertes variades i alternatives, potenciador del canvi, i com a marc sòcio-cultural idoni afavoridor del relaxament del control social i de les exigències jeràrquiques pròpies de la societat tradicional representada per la comunitat rural:

"Desde el mismo balcon se descubre en la esquina de enfrente una barahunda de anuncios pegados en el muro unos sobre otros, codeándose y porfiando para exhibirse á cual más por sus rabiosos colores y dimensiones colosales. Teatro A... drama espantable. Teatro B... comedia. Teatro C... zarzuela. Óperas... Espectáculos... Luego medio encubiertos por estos papelones, que por ser de hoy se han creído autorizados para plantarse delante de los de ayer, los anuncios de Novelas históricas... Novelas sociales... Novelas de costumbres... Folletos... Conferencias... ¡Jesús me valga! (...).

Añádese á este alboroto científico-literario el tropel de gentes que van y vienen por una y otra acera, se chocan, se desvian, se confunden, sin saludarse, sin conocerse, sin mirarse siquiera: el acompasado trote de los caballos y el hondo rodar sobre el adoquinado de los coches de familia y de alquiler, el silbido de alerta del conductor del tranvía, el taconear de los transeuntes empeñados en ir de prisa y meter ruido.

Lector, si eres aficionado á este barullo científico, literario, social, siento decírtelo, no vamos á entendernos: si eres niño, á los menos de corazon, ya que no de años y de juicio, puedes observar y oír desde un ángulo de la sala, con la íntima persuasion de que nadie ha de reparar en tí." (pp. 3-4).

Percebuda la ciutat com a capdavantera ideològica d'un món —el del segle XIX— farcit de profundes transformacions en l'ordre polític, econòmic i social, n'esdevé sovint el símbol més reeixit. En efecte, el trencament amb una estructura social tradicional, sòlida i ben definida, en la qual l'Església ostentava una posició sovint privilegiada i preeminent, impel·lirà els autors reaccionaris a entendre el desenvolupament històric en un sentit marcada-

ment negatiu. És des d'aquesta posició que el present s'apareix tothora insatisfactori, decadent, cada cop més degenerat ⁽⁸⁾. El degà Ortiz, en el pròleg del llibre del doctor Barberà, ho expressa sense embuts:

"(...) de escuelas sin Dios y de maestros sin fe. Son la gran plaga traida en ódio de vuestra inocencia por la incrédula impiedad, abominable encarnación de Satanás en el mundo, que con el falso nombre hoy de liberalismo ⁽⁹⁾, se esfuerza por arrebatat las almas á Dios y á la felicidad, para hacerlas morir en la desesperación." (pp. XVIII-XIX).

El bisbe Barberà, per la seva banda, en la constatació d'un present incontrolable i catastròfic hi cerca la justificació, tanmateix, de la necessitat d'un aixopluc preservatiu representat per la religió catòlica:

"- Pues bien, hijos míos, -contestó la madre, - en el mundo hay un diluvio, no de agua, sino de carne y de pecados, y rugen las pasiones de los hombres, y levantan tempestades, y el infierno amenaza con truenos y relámpagos. ¿Qué sería de nosotros si no tuviésemos un arca como la de Noé, para refugiarnos?" (p. 47).

En conseqüència, la doctrina cristiana s'erigeix en una assegurança per tal de reeixir en el combat continu contra el mal, alhora que l'existència terrena obté una clara significació de mitjà per assolir la vida eterna:

"¡Ay hijos míos! ¡cuántas veces los animalitos nos dan ejemplo de lo que los hombres deberian hacer y no hacen!

- ¡Por qué son malos? -preguntó Toñito-

- Porque son tontos. Mirad, hijos míos, nuestra alma es como un pobre pajarillo que atraviesa mares y desiertos para llegar al cielo. ¡Cuántas tempestades se le levantan por todas partes para hacerle perder el rumbo y perecer miserablemente! pues, ¿por qué no buscan un refugio en el Corazon de Jesús como lo ha buscado este pobrecito pájaro en nuestra casa?" (pp. 40-41).

Però en aquest univers dual, al present canviant, materialitzat en la ciutat, màxim exponent del perill i la maldat, s'hi oposa, a l'altre pol, la idealització d'una realitat antagònica a l'anterior, representada per la bondat d'uns temps passats que encara perviuen, en la seva essència, en un àmbit rural percebut com un univers tancat i immutable on es dona la simbiosi perfecta entre allò que és popular, en el sentit de tradicional, i allò que és religiós:

"En la ermita del valle hubo en aquel dia su oficio y su sermon, por la tarde su devoto rosario y su rato de jolgorio, y el dia llegó á su término dejando en el corazon de los campesinos el recuerdo dulce y tranquilo de una fiesta religiosa y popular, y no el cansancio y aburrimiento que dejan las ruidosas fiestas de nuestras ciudades, donde el espíritu queda seco y fatigado á fuerza de emociones violentas, y el cuerpo rendido y quebrantado á fuerza de saltar en las eternas noches de baile y de orgía." (pp. 120-121).

És en aquest indret, efectivament, on sorgeix amb tota la seva força la imatge idíl·lica i bucòlica de la vall del riu Glorieta, amb la seva naturalesa verge, el poble amb els seus habitants senzills i l'ermita com a centre irradiador d'amor i protecció maternals. Aquest és el "rinconcito del globo" descrit pel bisbe Barberà, un microcosmos que s'apareix, tal i com ho interpreta el prologuista del llibre, com un dels escassos indrets on és possible, encara, de trobar la felicitat, la qual:

"(...) solo queda ya prendida de la tierra por algunos puntos afortunados, como el humil-

de rincocito del globo, que el Sr. Barberà nos muestra á la sombra protectora de María." (p. XI).

Així també ho interpreta, òbviament, el propi autor del relat:

"A este rincocito voy á conducirte, lector amable, si no lo llevas á mal, para que puedas contemplar á tu gusto un valle dichoso, si los hay, y hagas conocimiento con sus pacíficos moradores." (p. 69).

Tot i que en el text no es dóna cap tipus de referència explícita que identifiqui la ubicació geogràfica de l'acció del relat amb la vall del riu Glorieta, l'autor no es mostra gens remís a facilitar un nombre suficient de pistes que resulten del tot inequívocues al respecte:

"Si alguna vez has viajado por la vía férrea de Tarragona á Lérida, quizá te hayas fijado en un riachuelo que se atraviesa en tu camino poco antes de llegar á la estación de X.

Mientras subimos por la márgen izquierda, vas á oír la historia de este rio, el cual, si no es tan célebre como el Danubio, ni tan cantado por los poetas como el Bétis y el Tajo, puede ser muy bien más limpio é inocente que estos caballeros, que tantos muros besan y tantas ciudades bañan. No señor, nuestro mocito no se permite besar sino el pié de aquel monte donde ves situada una ermita blanca como un cisne, ni baña mas que las praderas que encuentra á su paso. Su nacimiento es muy sencillo. (...) Á la mitad del monte nace una fuente abundante, que sin más cumplimiento se echa á saltar y brincar por aquellas rocas y andurriales, perturbando con muy poco respeto el silencio de aquel lugar. (...) Al llegar al valle en cuestion, viendo ensancharse el horizonte y que se le deja en libertad, se tiende con sosiego en un lecho de piedras para descansar del precipitado viaje que ha hecho, y descubriendo entonces la blanca ermita, corre al pié del monte haciendo una graciosa curva y murmulla allí no sé qué misteriosas palabras, pidiendo la bendición de la Virgen antes de irse por aquellos trigos de Dios, para dar de beber al que ha sed.

Si alguna vez, lector amable, desde la portezuela de tu vagon ves el riachuelo en cuestion tan flaco, no le insultes, que es un buen montañés, que muere á fuerza de hacer obras de misericordia. (...) Siguiendo nuestro camino rio arriba, encontramos la pendiente del monte, desde el cual se descubre un pasaje lleno de vida y de una pureza y colorido inimitable. La blanca ermita que con graciosa torrecilla construida á la derecha de su frontispicio parece enseñar el camino del cielo á las antiguas y modestas fábricas de papel, que desde la otra orilla la contemplan con cien ojos algunas casas de campo que se asoman por encima de los cerezos y perales, el grato murmurar del rio mezclado con el rumor del bosque, las altas tierras que empiezan para descubrir allá á lo léjos los picos de Montserrat, en el fondo del mar la frente brumosa de sus hermanas de las Baleares; todo forma un conjunto tan bello, que parece darnos una idea de lo que hubiera sido la tierra, si el hombre no la hubiese manchado con la culpa." (pp. 69-72).

I és, en efecte, aquesta simbiosi entre una naturalesa que s'ofereix pura i límpida —oposada permanentment al baf pestilent de la ciutat— i la pròpia religió, una de les constants subjacents en la narració del doctor Barberà, de manera que allò que de més formós i bell es troba en aquest món ho és en tant que s'apareix impregnat de l'empremta religiosa, formant en aquest sentit —religió i naturalesa— una espècie de binomi indissoluble:

"Todo despierta en el valle con la primera luz de la aurora. El rio murmura con sorda y lejana armonía; los pajaritos, que tienen menos pelillos en la lengua, lanzan á los aires sus notas con la limpieza y desembarazo del que sabe bien su oficio. El gallo de la Sra. Jacinta, empinado en las bardas del corral, echa á volar no sé si la orden del dia ó una noticia de gran sensacion; pues todos los sultanes del contorno la repiten con diferente tono, pero

con admiracion idéntica. Flores, brisas y perfumes los hay en el valle para satisfacer cada flor un aroma, y lo que vale mucho mas, de cada corazon una alabanza á la Bella Flor del campo, al Lirio de los valles, cuyo nombre celebran los ángeles en el cielo, cantan las ave-cillas en la tierra, ensalzan los montes, bendicen los valles, murmuran los arroyos, y repiten las selvas con suave rumor. (...) Algo faltaba sin embargo para completar el cuadro encantador del valle y de la ermita; faltaba el toque maestro que sabe dar á la naturaleza la religion, faltaba el sonido de la campana, esa voz misteriosa que se armoniza con el viento lo mismo que con las brisas, con el contento lo mismo que con el dolor (...)" (pp. 86-88).

Precisament és la percepció de l'àmbit rural com a indret de pervivència d'un "modus vivendi" tradicional i, per tant, allunyat d'un present personificat en la ciutat i valorat sistemàticament de forma negativa; és, també, l'assimilació que es fa entre passat i una determinada manera d'entendre l'organització i estructura socials, amb una observança escrupulosa de les jerarquies i amb la religió desenvolupant un paper protagonista i determinant, allò que atorga al paisatge descrit la possibilitat de constituir-se en un focus d'alegria i benestar, i, encara, a causa de la fervent devoció a la Verge, en un centre d'edificació i irradiació de tota mena de beneficis:

"En este "rinconcito del globo" hay alegría legítima, y dulce bienestar; es porque la religion, amorosamente practicada, le pone con Dios en relaciones de familia. Así lo simboliza aquella iglesia que se alza humilde, pero aseada, en medio de estos lugares, y que, por la cariñosa reverencia con que es frecuentada, parece el noble y querido hogar de todas aquellas gentes. De su seno fluyen corrientes misteriosas, que se estienden penetrando todos los lugares del rededor, é imprimiéndoles un sello peculiar de belleza y de abundancia: todo prospera allí al influjo de una poderosa bendicion permanente, que está asociada al perfume de la virtud de que se siente lleno este dichoso rinconcito. ¿adivinais, mis queridos niños, qué son esas corrientes tan beneficiosas, y el mágico venero de donde proceden? Son las influencias maternas del purísimo Corazon de María, adorado en aquel templo con piedad filial por los moradores del pueblo, incluso los amables niños que vais á conocer particularmente. Ellos son una muestra de lo que se aprende y lo que se siente en aquel santo lugar; y no lo es menos la relacion que oireis de las edificantes historias del vecindario. Vosotros mismos conocereis, oyéndolas, el saludable poder del maternal amor de la Virgen María; y sentireis cuán dulce es la ternura de su Corazon suavísimo, y despertará el vuestro al deseo de los pingües bienes de todo género que su devocion nos vale." (pp. VIII-IX).

La devoció mariana i, per extensió, l'actuació conforme als principis cristians, s'erigeix així en una mena d'assegurança que garanteix un seguit d'obsequis i recompenses tant d'ordre material com espiritual. En són mostra personatges com el nen "Tanuco" — "(...) rica muestra de los favores de la Virgen Madre; cuya devocion ha colmado el alma pura y la viva inteligencia de este niño, de angélicas virtudes y preciosas enseñanzas" (pp. IX-X)— que, malgrat la viduetat de sa mare i la conseqüent manca de recursos, aconseguieix, per intercessió de la Verge, fer realitat el seu desig d'estudiar per capellà; o el cas del "tío Tonio", personatge feréstec i pervers a qui, no obstant això, la seva devoció a la Verge humanitza i converteix:

"Dios premió aun en este mundo al tío Tonio, porque encontró una mujer que puso arreglo á su casa, y Dios le concedió tener hijos en quienes derramar el cariño que guardaba en su corazon." (p. 112).

LA INFANTESA COM A ELEMENT DOCTRINAL

Com s'assenyalava anteriorment, els dos relats inclosos en el llibre del bisbe Barberà van adreçats als nens i en són els nens els principals protagonistes. Si en el relat referit al cor de Jesús era la imatge de la mare assumint plenament el rol de responsable espiritual de la família i, per tant, adoctrinadora dels seus fills, allò que contrastava amb el paisatge degenerat de l'entorn urbà; i en la narració construïda al voltant del cor de Maria era ja tot l'escenari natural el que apareixia allunyat de l'ambient viciat de la ciutat, possibilitant així l'existència d'una comunitat basada en la devoció a la Verge i receptora dels efluis positius consegüent d'aquesta conducta recta i assenyada; el recurs, en ambdós casos, al protagonisme principal de figures infantils en els relats i el fet d'adreçar-los principalment també al públic infantil cal situar-lo, al meu entendre, dins del mateix intent per cercar els aspectes menys contaminants de la realitat: la vida familiar edificada sobre el respecte i l'observança dels principis cristians que defineixen la posició i la funció de tots i cadascun dels membres de la família; la vida allunyada del progrés frenètic que ofereix la ciutat, de la possibilitat de conèixer i actuar d'acord amb models i principis alternatius. El món de la infantesa esdevé, així, el paradigma del més perfecte dels estadis vitals de la persona, per la innocència i la manca de malícia que el caracteritzen. Luis Felipe Ortiz, en el pròleg, ho expressa admirablement:

"Sois hoy hermosos, como la expresion más risueña del consorcio divino con los hombres. Todas las cosas embellece Dios, reflejando en ellas su hermosura; pero vosotros, compañeros y hermanos de los ángeles, superais á todas con vuestra expresiva belleza. Hay algo en vosotros inefablemente hermoso, que está adentro escondido, y que se trasluce como el sol á través de nubes diáfanas: es Dios mismo infundido por el bautismo, y que hace fluir desde vuestro corazón sus gracias, derramándolas por vuestros sentidos. (...) El rostro de los niños resplandece puro en su alegría, como un cielo sin nubes. Son las horas de la niñez el alba del gran día de la vida, el cual, según los planes de Dios, ha de ser día de creciente luz y progresiva gracia: por eso el alma del hombre amanece sin brumas, trayendo en su seno, como la aurora, un sol que no levanta vapores, y envía á los ojos del niño los destellos limpios de su luz alboroscente. (...) pero en los niños aparece que Dios sensibiliza su presencia, como el invisible perfume se sensibiliza en las frescas y lozanas flores, como la escondida sávia del reino vegetal se sensibiliza de las profundas galas que hace resurgir y resplandecer por toda la tierra á la luz pura del sol de Mayo. ¿Veis, amabilísimos niños, qué hermosos estais, qué preciosos sois mirados á la luz de la fe cristiana? Todo lo que os falta de hombres, cuán poco vale junto á lo que teneis de comun con los ángeles! Solo vosotros, y los que se os parecen, merecis subir á las rodillas del Salvador del mundo, para recibir, por cielo anticipado, el regalo de sus inestimables caricias. No tiene vuestra excelencia otra medida más fiel que el precio imponderable de la simpatía que á nuestro Señor merecisteis." (pp. XIV-XV).

No obstant això, o com a conseqüència d'això, no resta la infantesa exempta de perills:

"Quien quiera que así os ame, con este amar verdadero, vive en perpétua alarma por vosotros, y con motivo. Los caminos de la vida están sembrados de mortales peligros, y vosotros, que sois precisamente quien más arriesgais en ellos, no los temeis, porque no los sospechais siquiera. (...) Mirad cuán cierto es que el que os conoce, os ama; y que todo el que de veras os ama, está por vosotros en perpétua alarma. Desprevenidos y confiados, correis

con las plantas desnudas por los prados del mundo, que están llenos de culebras de mortal veneno que mata la inocencia; el aire está saturado de pestíferos miasmas, que ahuyentan la gracia, produciendo la muerte del alma. ¡Cuántos de vosotros perecen tempranamente por la influencia maléfica del mundo! La perfumada flor de vuestra inocencia, con todos los encantos sobrenaturales que la embellecen, está siendo como flor de un instante, que se marchita y se corrompe por el pecado, sin dar apenas tiempo á la razon para despertar por entero, y conocer el tesoro de que es desposeida.” (pp. XIV-XVI).

I és precisament la certesa en l'existència de perills que assetgen els infants allò que possibilita la necessària presència d'un discurs catequístic que actuï com a preservatiu i immunitzador en front a l'escomesa del mal. És, a més, la infantesa, amb la garantia d'una netedat interior encara possible i amb l'avantatge d'un esperit verge, apte per a ser conreat, un estadi cabdal en el procés de formació cristiana. Com el camp i la natura, símbols de bona salut espiritual, els infants, personatges predilectes de Jesús a l'Evangeli i models de la virtut més reeixida ⁽¹⁰⁾, se situen en el límit del cantó bo del desenvolupament humà, a la banda del cicle vital personal on encara és possible de topar-se amb l'home no corromput per un món que, exceptuant indrets molt determinats —aquells on la religió ostenta un paper capdavanter en l'ordenació de la vida personal i comunitària—, es presenta als ulls de l'autor com una realitat nefasta i desagradable. A la cruïlla entre la superació d'una etapa —la infantil— marcada per un estat espiritual estable i l'entrada al període de major inestabilitat per excel·lència i dels més grans desordres —l'adolescència i la joventut— hom ha d'aprofitar l'ocasió d'un esperit ben disposat a l'aprenentatge per a dur a terme el procés enculturador de base cristiana. D'ací el caràcter catequístic del llibre del doctor Barberà.

Assenyalava d'antuvi que, en efecte, la finalitat pedagògica del volum del bisbe alcoverenc era clara i preeminent, fins al punt d'esborrar o, en el millor dels casos, subordinar la pròpia acció dramàtica a l'expressió del missatge doctrinal, el qual és vehiculat fonamentalment seguint la tècnica de pregunta-resposta pròpia dels manuals de catecisme:

“Ya veis que, hijos míos, —continuó—, los pecadores han puesto esta corona en el Corazon de Jesús, ¿le pondreis vosotros nuevas espinas?

— No, mamá, nunca.

— Quereis, pues, rosas del rosal de Jesús?

— Rosas y espinas, —contestaron los niños.

— Si aliviáis el Corazon de Jesús de una sola espinita, benditos seáis una y mil veces, hijos de mi corazon.” (p. 22);

“¿Quereis, pues, cargar con una crucecita como Jesús?

— Sí, mamá, venga la cruz.

— Grande ó pequeña?

— La que Jesús nos dé.

— ¿Ya sabreis llevarla?

— Sí, mamá, en los hombros y en el corazon.

— Sí, hijos míos, sí, en el corazon, para que sea semejante al de Jesús.” (pp. 34-35);

“— ¿El demonio tiene hocicos, Sra. Jacinta? —preguntó Chanchó.

— Vaya si los tiene, y cuernos y unos dientes así para tragarse á los niños malos, y despues una cola que le llega hasta los quintos infiernos.” (p. 100).

Així mateix, el missatge catequístic és transmès igualment a través de la utilització d'episodis exemplars que sempre acaben amb la corresponent moralitat:

"—Este cuento significa, dijo el P. José, que en todo amor hay una dosis mayor ó menor de egoismo, que bien ordenado, puede ser muy santo, pero en el corazon de una madre, todo es desprendimiento y desinterés: "todo por sus hijos", este es su lema.

De consiguiente, hijos míos, el Corazon de María es nuestro, todo nuestro, todo nos lo dió, hasta su mismo Hijo, á Jesucristo, que era suyo, como un hijo es de su madre. Ved, pues, si tenemos motivos poderosos para amar y honrar como honramos hoy el Corazon maternal de María." (p. 101).

Malgrat tot, malgrat que teòricament, i de manera explícita, el llibre està adreçat als infants; malgrat que l'autor, el bisbe Barberà, utilitza tècniques pròpies d'un text adreçat a un públic infantil; malgrat que sovint el contingut presenta un grau de comprensió presumiblement a l'abast dels nens; les prop de dues-centes pàgines de què consta el volum de què ens hem ocupat, també amb una certa freqüència utilitza un to, tot i que dins de la línia catequística tradicional de l'Església, d'un nivell de comprensió que sospito difícil per als infants: "(...) ¿de cuántos modos está Dios en las cosas? —De tres, por esencia, por presencia y por potencia (...)" (p. 117); o bé fa ús d'un llenguatge, especialment en el pròleg, força allunyat d'un estil senzill i entenedor, arribant a l'extrem d'incloure en el text (val a dir que només en el pròleg) notes a peu de pàgina en llatí. Des d'aquest punt de vista, els nens, el tema de la infantesa, potser només hagi de ser considerat com una excusa doctrinal que fa possible la idealització d'un model de cristià perfecte, semblantment al que succeïa amb l'elecció d'un marc rural, afavoridor de descripcions de caire bucòlic, que es tornava modèlic per la petjada perenne de la religió simbolitzada en l'ermita. Sigui com sigui, sigui per a qui sigui, els dos relats del bisbe Ramon Barberà varen ser escrits, com s'afirma en el pròleg, per a "(...) ver y aprender cosas que os edificarán con embeleso, guardando de ellas memoria grata y provechosa (...)" (p. VII) o, més sintèticament i expressivament, "(...) para encanto y edificación de todos" (p. IV), i això a través d'uns quadres edificants, d'unes historietes, que presenten el camí de la virtut fàcil, assequible i joïós quan hom és o s'assembla a un infant i resta allunyat dels centres potenciadors de l'esgarriament moral que simbolitzen les ciutats, tot vivint el total de la seva existència d'acord amb els preceptes cristians.

JORDI ROCA I GIRONA

NOTES

(1) He tingut accés, gràcies a la col·laboració de Joan Cavallé, a l'exemplar número 1.993 del diari catòlic tarraconense "La Cruz", corresponent al 26 d'abril de 1908, data de la consagració episcopal de Ramon Barberà com a bisbe de Ciudad Rodrigo. Bona part d'aquest número està dedicat a reproduir alguns dels treballs literaris del doctor Barberà, entre els quals es troba la introducció dels *Diálogos Catequísticos*, obra que tracta de l'ensenyament del catecisme d'una mare a la seva filla petita.

(2) En un altre treball (*Sobre la literatura edificant de postguerra: percepció de la joventut, el prometatge i el matrimoni*). Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona. Departament d'Antropologia Social. Mimeo 1986) he analitzat més àmpliament el paper de la mare com a dipositària i emissària natural del cos doctrinal de l'Església, producte del seu estatus preeminent en l'esfera espiritual a l'interior de la família cristiana, a propòsit de l'ideal que en presenta la literatura edificant apareguda a la postguerra espanyola. (Cfr. especialment l'apartat 4.2. "Els Drets i els Deures dels Esposos i dels Pares", pp. 208-233).

(3) Jean-Louis Flandrin, *Orígenes de la familia moderna*, Ed. Crítica (Grijalbo), Barcelona, 1979, pp. 166-167.

(4) És, si més no, interessant d'assenyalar que un altre representant del clergat català, quasi contemporani del bisbe Barberà, sant Antoni Maria Claret (1808-1870), en els seus *Avisos saludables a la familia cristiana* ja va reservar un capítol dedicat a contenir els avisos per als nens, i que de les cinc màximes incloses en aquests avisos, la tercera diu així: "Amad mucho a la Santísima Virgen María", un altre dels temes recurrents, el de la devoció mariana, del bisbe Barberà.

(5) La totalitat del poema està reproduït a "La Cruz", diari catòlic, núm. 1.993, Tarragona, 26-abril-1908, p. 2.

(6) Per a Torras i Bages la Catalunya autèntica era la rural, lligada directament al passat gloriós de l'Edat Mitjana. Les descripcions fetes per Torras respecte de l'oposició del camp i la ciutat tenen una similitud quasi calcada amb les que ens ofereix el bisbe Barberà:

"La vida regional és condició favorable a la virtut, és el medi en què d'una manera més esplendent es manifesta i multiplica l'esperit: al revés, observeu com la tendència, anomenada avui naturalista, o sia la vida carnal, tant en la forma literària com en la pràctica, cerca els grans centres, viu i prospera a la fetor de les clavegueres, i no sap respirar l'aire puríssim embalsamat per la flor de l'espigol i de la farigola. Els dolçíssims sentiments naturals, afavorits per la influència regional, l'excitació continua que la llar i la pàtria exerceixen sobre l'home que porta vida regionalista, són una condició de moralitat, que basta contraposar a la influència dels moderns centres babèlics, feix d'homes sense cap lligam espiritual entre ells, units solament, generalment parlant, per estímuls materials i egoistes, per comprovar que la força de les circumstàncies en l'un cas i en l'altre, que l'impuls que comunica a l'home la vida regional, o el que rep de la vida artificial creada per raons polítiques i concentrada en un sol punt, són oposats "per diametrum"; i que, per tant, si en el primer cas la planta de la virtut troba una terra ben disposta, en el segon el vici la troba també de gran fecunditat". J. Torras i Bages, La tradició catalana Edicions 62 i "la Caixa" (MOLC), Barcelona, 1981, p. 59.

Per a una anàlisi acurada del pes de la Catalunya rural en els escriptors catalans del s. XIX —especialment Jaume Balmes, Manyé i Flaquer i l'esmentat Torras i Bages— i les seves implicacions de caràcter polític i ideològic, vegeu J. Solé-Tura, *Catalanisme...* op. cit., cap. III (pp. 55-95). (Hi ha una versió original en català).

(7) Tot i que la base ideològica del que s'anomena "modernisme" s'hauria de trobar, segons el sentit primigeni adoptat per l'Església, en la filosofia de Kant i Schleiermacher i en una concepció de la religió com un fenomen immanent i de sentiment i, per tant, allunyada de tota autoritat dogmàtica, expressions com "món modern", "modernitat" o pròpiament "modernisme" assoleixen un valor semàntic ampli i prolix que els confereix un caràcter de conceptes marcadament tòpics i d'utilització freqüent com a explicació causal d'una realitat desagradable.

La condemna eclesiàstica del modernisme fou obra del papa Pius X (1903-1914 —pontificat—) a través de l'encíclica "Pascendi", el decret "Lamentabili" i l'establiment del jurament contra el modernisme, el qual, segons que consta, per exemple, a les "Circulars del Vicariato General" de l'arquebisbat de Tarragona de l'1 de febrer de 1942 (p. 1), era obligació de fer efectiu per part dels predicadors quaresmals davant de l'arquebisbe o un delegat seu abans de començar l'esmentada predicació.

(8) Cal tenir en compte que el llibre del bisbe Barberà es publicà l'any 1879, en un període en què encara era viu el record dels fets revolucionaris del 1868, en els quals el bisbe Barberà va desenvolupar un paper destacat com a defensor d'una Església que va sentir-se greument amenaçada, i en què el context socio-polític apareixia inestable i definitivament sacsejat per la difusió d'idees i corrents de caire democràtic i revolucionari.

No obstant això, no obstant la irrefusable coincidència entre una percepció desoladora del present i un present certament desolador des de l'òptica d'un representant del clergat, en la literatura religiosa de caràcter edificant d'altres períodes històrics retrobem novament aquest rebuig nauseabund del context present en oposició a un passat considerat com a millor, independentment de les pròpies circumstàncies polítiques del present. Així, tal com he apuntat en un altre treball (cfr. nota núm. 2), la literatura religiosa edificant apareguda a la postguerra espanyola (anys quarantes i cinquantés del segle actual) utilitza també, sovint, una aproximació a la realitat d'aquest mateix tipus, tot i l'existència d'un govern —el del general Franco— que es declara catòlic i en el qual el clergat té un pes específic important com no l'havia tingut, de ben segur, al període republicà corresponent al passat més immediat. Si més no, de resultes d'aquesta constatació, sembla legítim de considerar aquest model de percepció del desenvolupament històric per part dels escriptors catòlics més com un recurs metodològic que en presentar una realitat esgarriada permet o justifica plenament la presentació d'un discurs edificant que, esporàdicament, es pot fonamentar en la visió d'un passat millor —que sempre és més fàcil d'idealitzar— i que aguditza encara més el sentiment de degeneració del propi present. Al capdavant, la història de la humanitat és, des d'una perspectiva cristiana, la història d'una degeneració a partir d'una situació originària perfecta que el pecat va esmicolar.

(9) El liberalisme fou condemnat l'any 1864 pel papa Pius IX al "Syllabus" o resum dels errors moderns, publicació unida a l'encíclica "Quanta Cura", redactada a la vista de nombrosos documents pontificis i que conté vuitanta proposicions condemnades.

(10) "Aleshores li presentaren uns infants perquè els imposés les mans i pregués, però els deixebles els reptaven. Jesús digué: Deixeu estar els infants i no els prohibiu de venir a mi, que el Regne del cel és dels qui són com ells." (Mt. 19, 13-14); "Aleshores els deixebles digueren a Jesús: ¿Qui és el més gran al Regne del cel? Cridà llavors un infant, el posà enmig d'ells, i digué: En veritat us ho dic: si no canvieu i no us feu com els infants, no entrareu pas al Regne del cel. Aquell, doncs, qui es farà petit com aquest infant, aquest és el més gran al Regne del cel. I qui acull un infant com aquest en nom meu a mi m'acull." (Mt. 18, 1-5).